

TÜRKİYE'DE MODERNLEŞME SÜRESİ İLE İLKÖĞRETİM ULUSALLAŞMA, DEMOKRATİKLEŞME VE SANAYİLEŞMENİN ÖNKOŞULU OLARAK İLKÖĞRETİM

Yard.Doç.Dr. Aydın YAKA

D.E.Ü. Buca Eğitim Fakültesi
Eğitim Bilimleri Bölümü

ÖZET

Bu çalışmada modernleşme ile ilköğretim arasındaki ilişki önce genel olarak alınıp incelenmiştir. Sonra modernleşme ile uluslaşma, sanayileşme ve demokratikleşme arasındaki bağlantılar tartışılmıştır. Görülüyor ki, Avrupa ülkelerinde her alanda çağdaşlaşma ilköğretimdeki gelişmelere, reformlara paralel yürütülmüştür. İlköğretim uluslaşma, sanayileşme ve demokratikleşmenin önkoşuludur. Bunu ülke düzeyinde sağlamadan çağdaşlaşmak mümkün değildir.

Türkiye'de çağdaşlaşmanın bu önkoşulunu zamanında gerçekleştirememiştir. Dolayısıyla bizim sanayileşip gelişmemiz çok geç ve yetersiz kalmıştır. Beklediğimiz aşamada olmayışımızın temel nedenlerinden birisi de ilköğretim sorununun henüz tam çözülmemiş olmasıdır.

SUMMARY

In this work, first, the relationship between modernisation and the primary education is in general taken into consideration. Then, the link between the modernisation with the nationalisation, industrialisation and democratic is discussed. It's seen that in European countries contemporaneusness in every field is parallel to the developments and the reforms made in primary education. The primary education is the first principle of nationalisation, industrialisation and contemporaneusness. It's impossible to become contemporary unless the primary education is provided according to the level of the country.

Turkey has been unable to make this contemporaneusness principle red on time. Consequently, it's high time we industrialized and developed, or in other words, our industrialisation reached the point we are expecting is that the primary education problem hasn't been completely solved yet.

MODERNLEŞME

Modernleşme, 18. yüzyıldan itibaren öncelikle Batı'da meydana gelen, düşünsel, bilimsel, teknolojik alanlarda ve bunlara bağlı olarak da ekonomik, sosyal, siyasal ve kültürel açıdan toplumda köklü yapısal değişmelerin genel adıdır. Başta Batı Avrupa olmak üzere, daha sonra da tüm Avrupa'da 17. 18. Ve 19. yüzyıllardaki belirli özellikler taşıyan kapsamlı bir sosyal değişmeyi ifade eder, yani modernleşme belli bir zaman ve mekanda belirli nitelikleri olan bir sosyal değişme biçimidir.

Avrupa'da modernleşmeyi hazırlayan bazı koşullar vardır. Rönesans, Reform, 17. yüzyılda düşünce ve bilimde gerçekleşen yöntem değişiklikleri, 18. Yüzyıl Aydınlanma felsefesi, Coğrafi Keşifler, Sanayi Devrimi gibi.

Modernleşmenin tanım ve analizini yapmaya çalışan yazarlar farklı ölçütler getirerek, bazen birleşmiş, bazen de ayrılmışlardır. Örneğin Rostow modernleşmede teknik ve endüstriyel gelişmeden yola çıkarak, insanın doğa üzerindeki kontrolünün artmasına, (Sarıbay, 1993, s.13) Black de benzer bir açıklamayla, insan bilgisindeki görülmemiş artıştan yola çıkarak, bilimsel devrime eşlik eden bir sürecin insanın çevresini denetlemesine imkan hazırladığını belirlemiştir. (Black, 1986, s.6), Rocher'e göre de modernleşme, belirlenmiş değer yargılarına göre bireysel ve toplumsal hayat şartlarının yükseltilmesi amacıyla, bir toplumu harekete geçirmek için yapılan eylemlerin bütünüdür. (Rocher, 1968 s:189-191)

Eisentadt ve Lerner modernleşmeyi, Batı Avrupa ve Kuzey Amerika'da ortaya çıkan bir sosyal gelişme olduğundan hareketle, bu kavramı batılılaşmakla eşitlemişlerdir. (Kongar, 1981: s-,217). Onlara göre bu kavramın temelinde bireycilik, akılcı ve pozitivist bir zihniyet vardır.

Bu kavram Batılı toplumbilimciler tarafından bütün azgelişmiş ülkelerde de genel bir gelişme çizgisi olarak önerilmiş ve her toplumun benzer aşamalarından geçeceği varsayılmıştır.

Mardin, modernleşen toplumların giderek farklılaştıklarını, aynı zamanda merkezileştiklerini, yapısal değişmeye uğradıklarını (feodal yapının çöküşü, sanayileşme, siyasal reformlar gibi), bu süreçte sosyal fonksiyonların arttığını, çeşitlendiğini, yeni yapıların kavram ve kurumların doğduğunu vurgulamaktadır. (Mardin 1991, s.28).

Bir sosyal değişme süreci olarak modernleşmenin birçok boyutu vardır. Modernleşmenin birinci boyutu, Batı'daki Reformasyonu, Rönesansı, 17. yüzyıl yöntem değişikliğini, 18. yüzyıl Aydınlanma felsefesini içine alan düşünce ve bilim alanındaki değişmelerden oluşur. İnsan doğa ilişkisinde değişmeye bağlı olarak modern bilim ve teknoloji doğmuştur.

İkinci boyutu olarak 18. yüzyılın sonlarından itibaren ekonomide modernleşme gelir ki, bu Sanayi Devrimi olarak adlandırılır. Bu devrim bilim ve teknolojideki gelişmelerin ürünüdür. Modernleşmenin en çarpıcı ve etkili, somut sonuçları, ekonomi (sanayi) alanında görülmüştür. Sanayileşme modernleşmenin maddi boyutunu oluşturur.

Bu noktada Batı'da sanayileşme-egitim (insanın eğitilmesi, verimliliği), ilişkisi, hemen farkedilerek eğitime, insana yatırım yapılmaya başlanmıştır. Eğitim ekonomik büyüme ve kalkınmanın hızlandırıcı önemli faktörü olarak algılanmıştır. Bu bağlamda 1950'lerde UNESCO'nun 41 ülke üzerinde yaptığı bir araştırmada şu sonuç çıkmıştır. Öğrenimin gelişimiyle milli gelirin gelişmesinin birbiri ile bağlantılı olduğu saptanmıştır. Buna ek olarak denebilir ki, bir ülkenin kalkınma hamlesi, temel eğitimin o ülkede yaygınlaşması ölçüsünde gerçekleşmiştir. Buna karşılık okur yazar olmayanların çokluğu, artışı kalkınma yolundaki gelişmeyi frenlemiştir. (Bilhan 1986, s.221).

Teknik, ekonomiyle birleşince Avrupa'da ekonomide müthiş bir büyüme, sayısal artışlarla ölçülebilen gelişme görülmüştür. (Aron, 1962, s.193). Sanayileşme tekniğin yenileşmesiyle işgücünün rasyonel örgütlenmesiyle sürekli artan bir verimliliği, iş ortamının teknik ve rasyonel düzenlenmesini ifade eder. (Rocher, 1963, s.190).

Modernleşmenin üçüncü boyutu siyasal modernleşmedir ki bu bağımsızlaşma, uluslaşma ve demokratikleşmeyi içerir. Toplumun, bütünsel bir gelişmeyi, modernleşmeyi sağlayabilmesi için mutlaka siyasal bağımsızlığın sağlanması gerekiyor. Bu siyasal modernleşme ekonomide piyasa ekonomisini her türlü liberalleşmeyi, yönetimde otoritenin rasyonelleşmesini, bireyselliği dolayısıyla çoğulcu, katılımcı liberal bir demokrasi anlayışını içermektedir. Bağımsızlık zorunlu bir sosyolojik süreç olarak uluslaşmayı, ulus temeline bağlı bir sosyal bütünleşmeyi gerekli kılar.

18. yüzyıldan itibaren ulus-devletlerin ortaya çıkışı sosyal yapıdaki bir gelişmenin, olgunluğunun sonucudur. Bu sosyal gelişme, belli bir siyasal bilinci, örgütlemeyi, toplumun aşiret-feodal yapıdan daha merkezileşmiş, bütünleşmiş bir siyasal aşamaya ulaşmasını gösterir. Buradaki ulus (millet) sadece etnik temele dayalı, kavmi değil, diğer kültürel unsurları da içine alan (tarih, kader, dil, din vb.) ve vatandaşlık temeline dayalı bütünleşmiş bir toplumu anlatır. Modernleşmenin dördüncü boyutu olarak sosyal alanda modernleşme gelir ki, bireysel ve grupsal olmak üzere tüm sosyal ilişkilerde anlayışlarda ve kurallardaki değişmeleri, sosyal reformları, devrimleri anlatır. Bu değişmeler modernleşmenin sosyolojik görüntüsünü vermektedir. Bu süreçte laikleşme, rasyonelleşme, sosyal farklılaşma ve hareketliliğin artması dikkati çeker. Yeni işlevler, statüler ortaya çıkar. Böylece toplumda yoğun bir organik işbirliği, iş bölümü kurumlaşma, sivil örgütlenmeler görülür.

ULUSLAŞMA

Uluslaşma, sanayileşme, demokratikleşme, modernleşme ile eş zamanlı bir sosyal süreçtir. Uluslaşma süreci milliyetçilik akımlarını da ihtiva eder. Bu sürecin ilk başladığı coğrafya Avrupa'dır. Ulus tarihte fiili olarak ve ilk kez Fransa ve İngiltere'de ortaya çıkmıştır. Bu oluşumda Avrupa'da önce feodal parçalanma yaşanmış, 10. yüzyıldan itibaren ticaretin canlanmasıyla birlikte kentlerin ve belediye örgütlenmelerinin kilisenin önüne geçmesi sonucu feodal sınırlar hızla erimiş, kentleri birleştiren doğal ulusal sınırlar oluşmuştur. Böylece kültürel, ekonomik, idari birlik pekiştirilmiştir. Bu merkezi ulusal birlikler siyasal açıdan krallıklar şeklinde ortaya çıkmıştır. Bu tarz ile krallıklar da İngiltere, Fransa ve İspanya görülmüştür. (Aydın, 1993, s.61).

Bu uluslaşma beraberinde bir ulus bilincini de yaratmıştır. Zaten bu bilinç oluşmadan ulusal birlikten bahsedemeyiz. Bu ümmet bilincinin yerini alan, dinsel, etnik bilinçleri aşan daha karmaşık, kapsamlı bir bilinçtir ki, bu bilinç Gökalp'in ifade ile "Milli Terbiye" ile okullarda eğitim sistemiyle yani "Milli Eğitim"le kazandırılacaktır. (Gökalp, 1992, s.27). Gökalp'in bu yüzyılın başlarında vurguladığı bu ilke Batı'da ortalama yüzyıl önce (18. Yy.) gerçekleşmiştir.

DEMOKRATİKLEŞME

Demokratikleşmede de özellikle 18. yüzyılda Fransız İhtilali'nin açtığı siyasal, evrensel çığır içinde başlamıştır. Bu siyasal süreç toplumlarda giderek, krallık şahlık, sultanlık, hükümdarlık gibi adlarla anılan monarşik, otokrat yönetimlerin tasfiye olmasını "halk egemenliğini", "evrensel insan hakları özgürlükleri" gibi kavramları, çoğulcu, katılımcı, siyasal yöntemleri ortaya çıkarmış, zamanla demokrasiyi tüm kural ve kurumlarıyla geliştirmiştir. Her ülke, toplum bu süreci, kendi tarihsel, sosyo-ekonomik, kültürel ve siyasal şartlarına, olgunluğuna göre aynı zaman ve biçimde yaşamıştır. Şu gerçek var ki; bu siyasal değişme çizgisi de zamanla tüm toplumları, devletleri etkileyip evrensel bir siyasal gelişme halini almıştır.

SANAYİLEŞME

Sanayileşmede özde bir ekonomik süreç olarak 18. yüzyılın sonlarında 1790'lı yıllarda J.Watt'ın buhar makinesini yapması ile başlatılan, özellikle 19. yüzyılda tüm Avrupa toplumlarının ekonomik, kültürel, sosyal ve siyasal yapılarını kökten etkileyen, sonra dalga dalga tüm dünyayı saran ve teknolojik yeniliklerle birleşince bütün dünyaya yayılan, dolayısıyla başlıbaşına bir devrim olarak adlandırılan sosyolojik bir süreçtir. (Freyer, 1954, s.15). Bu devrim sosyal yapıları topyekün değişikliğe uğratmıştır. Sosyal değerler, normlar, kuramlar, örgütlenmeler, mesleki rol ve statüler değişmiş sosyal etkileşim, hareketlilik, farklılaşma, artmış, yeni sınıfsal yapılar oluşmuştur. Böylece üretim süreci bireylerinden yeni ve daha fazla teknik bilgi beceri istemeye başlar. Bu durum pedagojik açıdan yeni kavram ve yöntemlerin, akımların doğmasına, yeni program anlayışlarına, eğitim reformlarına yol açmıştır.

Uluslaşma, zaman bakımından daha önce başlamakla birlikte, demokratikleşme ve sanayileşme ile birleşerek iç içe toplumsal süreçler olarak giderek bir bütünlük kazanmış 19. 20. Yüzyıllarda tüm dünyaya egemen olmuştur. Bunlardan her biri diğerinin sebep ve sonucu durumundadır. Biri diğerini var etmekte veya tamamlamaktadır. Az gelişmiş toplumlar da makro düzeyde bu gelişmelerden yoğun olarak etkilenmişlerdir.

ULUSLAŞMA-SANAYİLEŞME-DEMOKRATİKLEŞME VE İLKÖĞRETİM

Paralellik gösteren bu üç sürecin teknik, ekonomik, sosyal nitelikli bazı koşulları olmakla birlikte bir de kültürel bir önkoşulu var ki bu ulusal, toplumsal bilinci besleyen "ulusal eğitimidir." İşte bu ulusal bilinç ve eğitimin temeli, özü de ilköğretimdir. Onun için Kandel, "İlköğretimin tarihi ulusun sosyal ve siyasal tarihinin özetidir" demiştir. (Cırtılı, 1983, s.282). Dolayısıyla tüm yurttaşların sanayi toplumunun bireylerinden beklediği bilgi ve becerileri edinmeleri demokratik katılımı bulabilmeleri bakımından herkesin zorunlu asgari bir temel eğitimden geçirilmesi gerekmektedir. İşte bu gerçeği zamanında fark eden Batı toplumları modernleşmeyi erken tamamlamışlardır.

Zaman zaman G-7'ler diye adlandırılan dünyanın en gelişmiş, sanayileşmiş ülkeleri (ABD, İngiltere, Almanca, Japonya, Kanada, İtalya) 20. yüzyıla ilköğretim sorunlarını aşağı yukarı çözmüş olarak girmişlerdir. Örneğin Almanya'da, Hollanda'da, İskoçya'da, İngiltere'de ve diğer kuzey Avrupa ülkelerinde ilköğretim sistemi daha 17. yüzyılda yaygınlaşmıştır. Hatta 16. yüzyılda daha Alman birliği yokken bile Alman ülkelerinde her köyde ana dilde okuma yazma öğretiliyordu. (Cırtılı, a.g.e., s.265). Bu yedi ülkedeki uluslaşma, sanayileşme ve demokratikleşmeye karşılaştırmalı eğitim disiplininin bulgularından yola çıkarak bakıldığında zaman görülüyor ki, bu ülkelerdeki bütünsel kalkınmayı, modernleşmeyi, ilköğretim bir önkoşul, zemin olarak desteklenmiş ve hızlandırılmıştır. (Cramer-Browne, 1974). Bugün dünyada ilköğretim sorununu çözmemiş, bunun sağlayıcısı sosyal ve kültürel bilinçlenmeyi, bütünlüşmeyi gerçekleştirilmeden sanayileşmiş, modernleşmiş bir ülke yoktur.

Fransa'da eğitimde reform hareketleri 1789 İhtilali'nden sonra başlamış, 1980'lerden sonra da ilköğretim zorunluluğunu getirilerek bu sorun 19. yüzyılın sonunda çözülmüş oluyordu. İngiltere'de ilköğretimde 19. yüzyılda sanayileşmeye paralel bir gelişme görülmüş ve 1817'lerde ilk kez bir ilköğretim kanunu çıkarılmıştır. İngiltere'de 1830'lara kadar eğitim devletçe bir kamu hizmeti olarak algılanmıyor, özel kişi ve kurumlar bu hizmeti yürütüyordu. 1833'ten sonra devlet yavaş yavaş eğitimi finanse etmeye başlamış,

ilköğretim 1880’de zorunlu olmuştur. Hem kamu kurumları, hem de özel sektör eğitim hizmetlerini birlikte yürütmeye başlamışlardır. Sonuç olarak İngiltere’de 20. yüzyıla girerken bu sorunu büyük ölçüde aşmış oluyordu.

Almanya’da ulusal nitelikte eğitim 1713’lerde başlamış ve eğitim yüzyıl içinde kiliseden devlete geçerek ulusallaşmıştır. 19. yüzyılın sonlarında ilköğretim pedagojik açıdan modern bir içeriğe kavuşturulmuş oluyordu. Böylece Almanya’da toplumsal, siyasal ve ulusal birliğin sağlanmasında İlköğretim çok önemli bir rol oynamıştır. Bu süreç Almanya’da diğer Avrupa ülkelerine göre çok erken işlemeye başlamış. 1944’lerde Almanya’da okullar tüm ülkeye yayılan devlet kurumları haline gelerek 19. yüzyılda çağdaş pedagojik ilkeleri uygulamaya başlamışlardır.

Erken modernleşen ülkelere Asya’dan bir örnek olarak da Japonya’ya bakalım. Japonya’nın modernleşmesinde çok önemli bir aşama olarak Meiji döneminde (1868-1912) ilköğretim büyük ölçüde çözülmüştür. Temel bilgi ve becerilerle donatılmış “iyi Japon yurttaşları”nın yetiştirilmesi bir eğitim hedefiydi. Japonya’da da Meiji döneminde endüstrileşme, modernleşme ve eğitimdeki gelişmeler birlikte ele alınmıştır. (Ramazan Özen ve Ark.; 1996, Güvenç ve Ark.; 1990, Crower-Browne; 1974, Varış, 1978, Demierl, 1994, Salines, 1972).

TÜRKİYE’DE DURUM

Cumhuriyet öncesinde Osmanlılar’da ilköğretim ihtiyacı genel olarak Sıbyan Mektepleri (Mahalle Mektepleri) ile karşılanmıştır. Bu okullar aynı zamanla, yani dünyada 17. 18 ve 19. Yüzyıllardaki gelişmeler dikkate alındığında, çok yetersiz kalmışlardır. Bunlar ülke düzeyinde yaygın öğretim kurumları olmakla birlikte işlevleri bakımından modernleşmenin gerektirdiği insanı yetiştirmekten çok uzak olan kurumlardır. Sıbyan mektepleri eğitim programları açısından esas olarak Kur’an okumayı, hatim indirmeyi, dini bilgiler edinmeyi, okuma yazma, bazı temel bilgiler öğrenmeyi amaçlayan okullardır. Yöntem açısından da, artık yanlışlığı anlaşılan, korkutmayı, mutlak itaati, dogmatik anlayışı, zor kullanmayı, dayağı araç olarak kullanan kurumlardır. Dolayısıyla bunlar uluslaşmayı, demokratikleşmeyi, endüstrileşmeyi sağlayacak bir öz, ilke ve yöntemlerden yoksundurlar. Buna karşılık, yukarıda belirtildiği gibi, erken modernleşen ülkelerde ilköğretim kurumları, genel ümmet bilinci yerine uluslaşmada önemli olan “millet bilinci”nin ulusal, kültürel birliğin geliştirilmesinde sanayileşmenin gerektirdiği asgari teknik bilgi ve becerileri bireylere kazandırmada önemli işlevler yüklenmişlerdir.

Ayrıca belirtmek gerekir ki, burada okul sayısı, bunların yaygınlığı da tek başına bir anlam taşımaz. Önemli olan ilköğretimin nitelikçe değiştirilmesidir.

İlköğretim alanında nicelik ve nitelikçe söz konusu ettiğimiz eksiklikler farkedilmiş olmalı ki, 1824’te II. Mahmut yayınladığı Talimi Sıbyan Fermanı ile Sıbyan Mekteplerine devam zorunluluğunu getirmiş ve bunların ülke düzeyinde yaygınlaştırılmasını istemiştir. Bu girişimin ardından ilköğretimde 1847’de, ayrıca 1869’da da Maarif-i Umumiye Nizamnamesi (Eğitim Genel Tüzüğü) ile de yasal düzenlemelere gidilmiştir. Ancak tüm bu yasal ve idari girişimler, önlemler, Sakaoğlu’nun deneyimiyle “Yönetmelik Reformları” olarak kalmış, bunların uygulanması, çok çeşitli nedenlerle gerçekleştirilememiştir. (Sakaoğlu 1992, s.10). Dolayısıyla Cumhuriyet kuruluncaya kadar ki dönemde ilköğretim alanında tüm yenilikler, iyileştirmeler, bu eğitim aşaması ile ilgili olmak üzere, içerik, eğitim süresi, zorunluluğu, fiziki yatırımlar, öğretmen yetiştirme vb. sorunların çözülmesi mümkün olmamıştır. Bu girişimler, projeler ya gerçeklerden hareketle hazırlanmadığı için, ya da bu sorunun gerçekten çözülmesinin gerekliliğine, modernleşmemizin öncelikle buna bağlı olduğuna inanıldığı için ilköğretim konusu halledilmemiştir. Dolayısıyla bir sorun zaman gelince Cumhuriyet yönetimine devredilmiştir.

Cumhuriyet öncesi dönemle ilgili olarak, erken modernleşen ülkelerle bir karşılaştırma yapılmış sonuçta denebilir ki; farklı kaynaklarda, farklı rakamlar olmakla ve bizim durumumuzla ilgili sağlıklı bilgiler de olmamakla birlikte, Fransa, İngiltere, Almanya gibi ülkelerde bu yüzyılın başlarında ilkokullar düzeyinde okullaşma oranı %70-80 arasında idi. Osmanlı ülkesinde ise yetişkinlerde okuryazarlık oranı %10 dolayında idi. (Sakaoğlu, 1992, s.22).

Kaldı ki önce biraz belirtildiği gibi, bizde 19. yüzyılın 2. Yarısından itibaren ilköğretim, devletin resmi ilkokullarında (1862’de 4 yıllık iptidai) gerçekleştirilirken bir yandan da çok cılız bir içerikle sıbyan mektepleri, eski, köhnenmiş yöntemleri kullanarak devam ediyordu. Bu çok sınırlı olan iptidai okulu ile de ne uluslaşma, ne de modernleşme sağlanabilirdi. Batı da ise ayrı nitelikte-içerikte yani iki dünya görüşüne dayalı öğretim yerine, sosyal, ekonomik ve ulusal bütünlemeye, kalkınmaya zemin hazırlayan bir genel-yaygın, zorunlu ilköğretim uygulanıyordu.

CUMHURİYET DÖNEMİ

Cumhuriyet’in kuruluşundan daha üçbuçuk ay önce Ankara’da toplanan I. Heyet-i İlmiye ilköğretim de dahil tüm eğitim sistemi ile ilgili sorunlar üzerinde ilk ciddi tartışma ve çalışmaları başlatmıştır. Arkasından 1923 sonrası bu kararların büyük kısmı uygulamaya konulmuştur.

Mart 1924’de çıkarılan Tevhid-i Tedrisat Kanunu da, eğitimin her aşamasında okul tipi, içerik ve dünya görüşü bakımlarından ikili uygulamalara son vererek merkezi ve bütünleşmiş laik bir yapı getirmiştir.

Cumhuriyet yönetimi, fiziksel, idari ve mali yönleri bir yana ilköğretimle ilgili olarak, her eğitim aşaması için en önemli pedagojik doküman alan eğitim programları konusunda 1926, 1936, 1948, 1962, 1968, 1975, 1997 yıllarında ciddi değişiklikler yapmıştır. Bu arada 1928'de Millet mektepleri faaliyete geçirilmiş, ilköğretim alanında çok önemli, yerli ve ilginç bir reform sayılan Köy Enstitüleri (17 Nisan 1940) kurulmuştur.

Tüm bu "gel-git"li, teorik yasal yönü ağır basan (Köy Enstitüleri uygulaması hariç) değişmelere rağmen 1990'lı yıllarda ilköğretimde bulunan nokta, 2000'li yıllarda "Bilgi Toplumu"na hazırlanan bir dünyada hiç de iç açıcı bir nokta değildir. 200 yıllık modernleşme ve çağdaşlaşma hedefimiz, projemiz bakımından, bunca gelişmelere, reformlara rağmen ilköğretim sorununun, kalite, program içeriği, fiziksel olanaklar, öğretmen yetiştirme boyutlarındaki durumu oldukça hüzün vericidir. En kötü durumda olan boyutu da (ki en önemlisidir) öğretmen yetiştirme konusudur. Okur yazarlık açısından erken modernleşen ülkelerin bu yüzyılın başlarında gerçekleştirdikleri %80'lik orana biz ancak 1990'lı yıllarda ulaşabildik. 1993 yılı itibarıyla eğitimde kişi başına yapılan harcama durumumuz karşılaştırmalı olarak da şu şekildedir: Danimarka 1.790, Fransa 1.245, İtalya 1.147, Belçika 1.119, İngiltere 904, Almanya 810, Yunanistan 260, Türkiye 75 dolardır (TİSK, 1997).

SONUÇ

Yukarıda verilen rakamların ve yapılan açıklamaların, ülke karşılaştırmalarının sonucunda, Türkiye'de ilköğretim konusuna modernleşme, sanayileşme, uluslaşma ve demokratikleşme, çabaları, süreçleri çerçevesinde ne geçmişte, ne de günümüzde gereken önemin verilmediğini söyleyebiliriz. Dolayısıyla her alanda çağdaşlaşmada, kalkınmada umulan noktada olmamızın önemli faktörlerinden birisinin de zamanında ve gereken nitelikte yaygın bir ilköğretimin yurttaşlara verilmemesi olduğu görülmektedir. Ayrıca günümüzde de karşılaştığımız ekonomik yetersizliklerle (üretim azlığı gibi) demokratikleşme bağlamındaki siyasal sorunlarda, etnik kökenli terörde, çoğu kültürel yozlaşmalarda, ilköğretim sorununu çözmede çok geç kalışımız önemli bir etkidir. En azından Kurtuluş savaşından ve Cumhuriyet'in kuruluşundan sonra sosyal, ekonomik, kültürel gelişme ve kalkınma bakımından ilköğretime gereken çağdaş nitelik kazandırılabilir, böylece ikibin yılına yaklaşırken bu sorun gündemde kalmazdı. Bu soruna Cumhuriyet'in ilk 20 yılında verilen önem sonraki dönemlerde verilmemiştir.

Modernleşme ile eğitim ve özellikle ilköğretim arasındaki fonksiyonel ilişki, ne yazık ki gözden kaçırılmıştır. Hem de ortada çok somut örnekler dururken. Bu önemli konu birçok soyut, teorik, ideolojik, politik tartışma ve kavgaların arasında kaybolup gitmiştir. Aynı zamanda bu sorun teknik, pedagojik boyutta değil, hep siyasal, idari boyutta düşünülp ele alınmıştır.

ÖNERİLER

1. İlköğretimde de, diğer öğretim aşamalarında olduğu gibi, en büyük ve somut sorun mali ve fiziksel yetersizlikler olduğu için 8 yıllık eğitim vesilesiyle başlatılan kamusal kurumlardan ve özel sektörden eğitime mali kaynak aktarma seferberliği artırılarak, yoğunlaştırılarak devam ettirilmeli, ilköğretimde öncelikle maddi niceliğe ilişkin sorunlar (bina, sınıf, çift öğretimin kaldırılması, öğretmen başına düşen öğrenci sayısı, araç-gereç vb.) çağdaş pedagojik standartlara kavuşturulmalıdır.

2. Gerek örgün eğitim sistemi ile gerek yaygın eğitimle okuryazarlık oranı mutlaka yüzde yüze ulaştırılmalıdır.

3. Nicelikçe sağlanan pedagojik standartlara bağlı olarak, nitelikçe iyileştirmeler, düzenlemeler yapılmalı; bunlar öncelikle eğitim programları ve öğretmen yetiştirmede olmalıdır. 8 yıllık ilköğretime bağlı olarak hazırlanan ilköğretim programı gene eski geleneksel program anlayışı yani teorik, rasyonel bilgi ağırlıklı programı sürdürmektedir. Somut bilgi ve becerileri, uygulamayı her alanda üretime yaratıcılığa dönük, dinamik güncel yaşantıyı öne alan bir program anlayışı egemen olmalıdır.

4. İlköğretim eğitim programında teorik genel bilgilere gereken önem verilmekle birlikte ortaöğretime geçişte yapılan giriş sınavlarından dolayı olsa gerek, çocuklardaki duygusal gelişimle ilgili sanat kökenli derslere önem verilmemektedir. Bu dersler adeta geçiştirilmektedir. Böylece pedagojik açıdan bütünsel bir yurttaş yetiştirilmemektedir. Bu tür dersler (resim, müzik gibi) uygulama ağırlıklı olmak üzere ciddiyetle ele alınmalıdır. Aksi halde duygusal ifade yetersizlikleri, doyumsuzlukları, ruhsal sorunları olan dengesiz kuru bilgilerle yüklü bireyler yetiştirilmiş olur.

5. Hızlı ve sağlıklı kentleşme ve sanayileşme aile yapısında çözümlere meydana getirdiği için ilköğretim (okul öncesi eğitimle birlikte) daha önemli hale gelmektedir. Dolayısıyla çocuklarda kişilik gelişimi, psikolojik ve sosyal doyum, sosyalleşme açısından ciddi sorunlar görülmektedir. Bu sorunların hafifletilebilmesi için mutlaka tekli (tam gün) öğretime geçilmeli, okul öğrencilerle daha çok ilgilenebilmelidir.

6. Bu çerçevede ilköğretimde de Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık hizmetlerine en az ortaöğretimdeki kadar önem verilmeli, bu hizmetler ilk sınıflardan itibaren başlatılmalıdır.

7. İlköğretime öğretmen geliştirmede 1982 sonrası gelişmeler tam bir fiyasko ile (nicelik ve nitelik bakımından) sonuçlanmış durumdadır. Bu konuda Türk üniversiteleri çok sorumsuz davranış, MEB ile gereken işbirliği sağlanmamış iş, yaz aylarında düzenlene, herkese açık, paralı pedagojik formasyon kurslarına gelip dayanmıştır. 150 yıllık öğretmen yetiştirme deneyimi, birikimi olan bir ülkenin öğretmen yetiştirmede bu

duruma düşmesi tam bir pedagojik skandaldır. Onun için öğretmen yetiştirme konusu, geçmiş birikim de dikkate alınarak, ülke gerçeklerine uygun olarak ciddiye ve yeniden düzenlenmelidir.

8. Özellikle son çeyrek yüzyıldaki (1970 sonrası) gelişmelerden dolayı, etnik, dinsel sorunlar artmış, bu alanda kaygı verici tartışmalar ortaya çıkmış, daha evvel güncelliği olmayan bir çok yeni sorun gündeme yerleşmiştir. Tüm bu gelişmeler ve dünyadaki ideolojik, siyasal ve kültürel değişmelerde de dikkate alınarak özellikle, sosyal bilimlerle ilgili derslerin, kitapların içeriği, bunlarda verilen mesajlar, sosyal ve kültürel bütünleşmelerin sağlanmaları açısından yeniden gözden geçirilmesidir.

9. 21. yüzyılda öncelikle gelişmiş, ülkeler sanayi ötesi bilgi toplumu aşamasına ulaşmış olacaktırlar. Ayrıca günümüzde yoğun bir globalleşme de yaşanacaktır. Türkiye Avrupa Birliği'ne katılmayı önemli bir hedef olarak belirlemiştir. Bu nedenlerle gerek "Bilgi Toplumu"nun globalleşmenin gerektirdiği bireyin yetiştirilmesi, gerekse Avrupa eğitim standartlarının yakalanabilmesi açısından ilköğretim de dahil olmak üzere, eğitim sisteminde yeni standartların belirlenmesi gerekmektedir.

KAYNAKLAR

- AKYÜZ, Yahya, Türk Eğitim Tarihi, İstanbul, Kül. Koleji Yayınları, 1993.
AYTAÇ, Kemal, Avrupa Eğitim Tarihi, Ank. D.T.C.F. Yay., 1980.
ARON, Raymon, Dix-Huit Leçons Surla Societe Industrielle, Paris, İdees 1962.
AYDIN, Suavi, Modernleşme ve Milliyetçilik, Ankara, Gündoğan Yay., 1993.
BAŞARAN, İ. Ethem, Türkiye Eğitim Sistemi, Ankara, Gül Yay., 1993.
BİLHAN, Saffet, Eğitim Sosyolojisi, Ankara, DTCTF Yay., 1986.
BLACK, C.C., Çağdaşlaşmanın İtici Güçleri, Çev., Fakir Gümüş, Ankara, Türkiye İş Bankası Yay., 1986
CIRITLI, H. Hüseyin, İlköğretim, Cumhuriyet Döneminde Eğitim İçinde, Ankara, MEB Yay., 1986.
CRAMER, J.E.- Browne G.S., Çağdaş Eğitim, Çev., Ferhan Oğuzkan, İstanbul, MEB Yay., 1974.
DEMİREL, Özcan, Karşılaştırmalı Eğitim, Ankara USEM Yay., 1994.
ERDOĞAN, İrfan, Çağdaş eğitim Sistemleri, İstanbul, Sistem Yay., 1995.
ERGÜN, Doğan, Sosyoloji ve Eğitim, Ankara, V. Yay., 1987.
FREYER, Hans, Endüstri Çağı, İstanbul, İ.Ü. Edebiyat Tarihi. Fak. Yay., 1987.
GÖKALP, Ziya, Terbiyenin Sosyal ve Kültürel Temelleri I, İstanbul, MEB Yay., 1992.
GÜVENÇ, Bozkur ve Ark., Japon Eğitimi, İstanbul, MEB Yay., 1992.
İLKÖĞRETİM OKULU PROGRAMI, Ankara, MEB Yay., 1995.
KONGAR, Emre, Toplumsal Değişme Kuramları ve Türkiye Gerçeği, İstanbul, Remzi Kit., 1981.
MARDİN, Şerif, Türk Modernleşmesi, Makaleler 4, İst., İletişim Yay., 1991.
MAYO, H.B., Demokratik Teoriğe Giriş, Çev., Emre Kongar, ank. TSİD Yay., 1964.
ROCHER, Guy, Introduction a La Sociologie Generale Le Changement Social, Paris, Editions, HMH, 1968.
ÖZEN, Ramazan ve Ark., Japon Eğitim Sistemi, İstanbul Ümit Vakfı Yay., 1996.
SALİNES, Michel, Pedagogie et Education, Paris, Mouton Editeur, 1972.
SARIBAY, M.Ali, Türkiye'de Modernleşme din ve Parti Politikası, İst. Alan Yay, 1985.
SAKAOĞLU, Necdet, Osmanlı Eğitim Tarihi, İst., İletişim Yay., 1987.
SAKAOĞLU, Necdet, Cumhuriyet Dönemi Eğitim Tarihi, İst., İletişim Yay., 1991.
LAUWERYS, A.Joseph, Varış, Fatma – Nett Kenneth, Mukayeseli Eğitim, A.Ü. Eğit. Fak. Yay., 197